



O kakovosti slovenskih učbenikov

Mnenja učiteljev

Prvo poročilo

Pripravili:

red. prof. dr. Branka Čargan
izr. prof. dr. Katja Košir
Eva Kranjec
dr. Danijela Rus
red. prof. dr. Milena Ivanuš Grmek
vse Univerza v Mariboru Pedagoška fakulteta

Ljubljana, 2018.



OSEBNA IZKAZNICA PROJEKTA

Naziv operacije: Za kakovost slovenskih učbenikov (KaUč)

Termin izvajanja projekta: 1.2.2017-30.6.2022

Naziv in sedež posredniškega organa, ki dodeljuje sredstva: Republika Slovenija, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport

Prijavitelj (koordinator) v imenu konzorcija: Univerza v Ljubljani

Vodilni partner projekta: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta

Vodja projekta in koordinator konzorcija:izr. prof. dr. Gregor Torkar

Konzorcijski partnerji projekta:

1. Univerza v Ljubljani
 - Pedagoška fakulteta
 - Filozofska fakulteta
 - Fakulteta za računalništvo in informatiko
2. Univerza v Mariboru
 - Pedagoška fakulteta
3. Univerza na Primorskem Università del Litorale
 - Pedagoška fakulteta
4. Inštitut Jožef Stefan
5. Državni izpitni center (RIC)
6. Pedagoški inštitut
7. OŠ Metlika
8. OŠ Dušana Muniha Most na Soči
9. OŠ Podgorje pri Slovenj Gradcu
10. OŠ Šmartno pod Šmarno Goro
11. Gimnazija Ledina
12. OŠ Janka Padežnika Maribor
13. OŠ Vide Pregarc
14. OŠ Radlje ob Dravi
15. Srednja šola za gostinstvo in turizem Maribor
16. Gimnazija Ptuj

Naziv aktivnosti: Analiza stanja (A1), cilj 7

Operacijo delno financira Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada ter Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa za izvajanje evropske kohezijske politike v obdobju 2014-2020, prednostna os: »10. Znanje, spretnosti in vseživljenjsko učenje za boljšo zaposljivost«, prednostna naložba »10.1 Izboljšanje enakega dostopa do vseživljenjskega učenja za vse starostne skupine pri formalnih, neformalnih in priložnostnih oblikah učenja, posodobitev znanja, spretnosti in kompetenc delovne sile ter spodbujanje prožnih oblik učenja, tudi s poklicnim svetovanjem in potrjevanjem pridobljenih kompetenc«, specifični cilj »3. Spodbujanje prožnih oblik učenja ter podpora kakovostni karierni orientaciji za šolajočo se mladino na vseh ravneh izobraževalnega sistema.



Kazalo vsebine

UČITELJI RAZREDNEGA POUKA.....	3
PREDMETNI UČITELJI	19
SREDNJEŠOLSKI UČITELJI	32
SKLEPNE UGOTOVITVE	45

UČITELJI RAZREDNEGA POUKA

NAMEN

Na vzorcu učiteljev **razrednega pouka**¹ proučujemo učbenike, in sicer iz naslednjih vidikov:

- vrsta učbenika
- dejavniki izbire učbenika
- vsebinsko-didaktični in strokovni vidiki učbenika
- organizacijski in tehnični vidiki učbenika
- uporaba učbenika pri delu z učenci
- menjava učbenika
- uporaba drugega učnega gradiva

Pri tem smo namenili pozornost učbenikom vseh predmetov, ki jih učitelji razrednega pouka poučujejo (SLO, MAT, LUM, GUM, DRU, SPO, NIT, GOS²), v končno analizo pa vključili le tiste, katerih karakteristike je ocenilo več kot 20% učiteljev, to so SLO, MAT, DRU, SPO, NIT.

METODOLOGIJA

3

Tip raziskave

Izvedena je bila pregledna deskriptivna neeksperimentalna empirična raziskava.

Raziskovalni vzorec učiteljev razrednega pouka

V anketiranju je sodelovalo 44 učiteljev (95,5% ženskega spola) s povprečno starostjo 43,8 let (MIN= 26, MAX=59, s=9,5) in povprečno delovno dobo 20,6 let (MIN=1, MAX=38, s=10,7). Gre torej za vzorec učiteljev, ki je z vidika delovnih izkušenj precej heterogen. Večina ima sedmo stopnjo izobrazbe (61,4%) in poučuje v prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju (63,6%). Med njimi jih je največ iz goriške (34,1%), zasavske (27,3% in jugovzhodne (22,7%) regije.

Postopek zbiranja podatkov

Uporabili smo spletni anketni vprašalnik, ki je sestavljen iz sklopov anketnih vprašanj in sklopov ocenjevalnih lestvic.

Veljavnost vprašalnika temelji na upoštevanju dosedanjih znanstvenih spoznanj in pregledu učiteljev praktikov.

¹ RP – kratica za učitelje razrednega pouka

²Kratice za učne predmete:

SLO – slovenski jezik, MAT – matematika, DRU – družba, SPO – spoznavanje okolja, NIT- naravoslovje in tehnika

Zanesljivost vprašalnika smo zagotovili z natančnimi, specifičnimi vprašanji, jasnimi navodili za reševanje ter sondažno uporabo.

Objektivnost vprašalnika pripisujemo dejstvu, da anketiranje potekalo elektronsko (individualno, brez prisotnosti raziskovalca) ter da je vprašalnik sestavljen iz prevladujočega števila vprašanj zaprtega tipa, ki omogočajo objektivno razbiranje odgovorov.

Postopki obdelave podatkov

Glede na mali vzorec sodelujočih v anketiranju smo uporabili le metode deskriptivne statistike (frekvenčne distribucije, osnovna deskriptivna statistika), saj za metode posploševanja (inferenčne statistike) nimamo pogojev.

REZULTATI IN INTERPRETACIJA

V skladu s posameznimi vidiki raziskovalnega problema navajamo rezultate po podpoglavjih, in sicer (1) vrste učbenikov (2) dejavniki izbire učbenika, (3) vsebinsko-didaktični in strokovni vidiki učbenika, (4) organizacijski in tehnični vidiki učbenika, (5) uporaba učbenika pri delu z učenci, (6) menjava učbenika, (7) uporaba drugega učnega gradiva.

Vrste učbenikov

V preglednici 1so predstavljeni učbeniki posameznih predmetov ločeno po razredih.

4

Preglednica 1: Učbeniki pri SLO, MAT, DRU, SPO, NIT po posameznih razredih

SLOVENŠČINA – SLO		
Razred		f
1.	Ko pravljice oživijo, učbenik za SLO, IZOLIT	1
	Jaz pa berem 1, berilo za slovenščino, ROKUS KLETT	1
2.	Na mavrico po pravljico, učbenik za SLO v 2.razredu, IZOLIT	1
	Na mavrico po pravljico, berilo za 2.razred, IZOLIT	4
	Kdo bo z nami šel v gozdiček, učbenik za SLO – književnost v 2.razredu, MLADINSKA KNJIGA	5
3.	Moje branje- svet in sanje, berilo za slovenščino v 3. razredu, ROKUS KLETT	1
	S slikanico se igram in učim, učbenik za SLO v 3.razredu, MLADINSKA KNJIGA	2
4.	Berilo 4, Razširi roke, MLADINSKA KNJIGA	1
	Radovednih 5: Berilo 4, delovni učbenik, ROKUS KLETT	3
5.	Radovednih 5: berilo za slovenščino v 5.razredu, ROKUS KLETT	2
	Na Krilih besed 5, berilo za 5. razredu, MLADINSKA KNJIGA	1



Znanka ali uganka 5, DZS	1
Na krilih besed, Berilo 5, MLADINSKA KNJIGA	2



MATEMATIKA – MAT		
Razred		f
1.	Prva matematika, MLADINSKA KNJIGA	5
2	Matematika 2, MLADINSKA KNJIGA	2
3.	Matematika 3, MLADINSKA KNJIGA	2
4.	Radovednih pet, MATEMATIKA 4, ROKUS KLETT	3
5.	Radovednih pet: matematika 5, ROKUS KLETT	1
	Svet matematičnih čudes 5, DZS	3
DRUŽBA – DRU		
Razred		f
4.	Družba in jaz 1, učbenik za 4. razred, MODRIJAN	3
	Radovednih pet, družba 4, učbenik za 4.razredu, ROKUS KLETT	4
5.	Radovednih pet: Družba 5, ROKUS KLETT	3
	Družba in jaz 2, učbenik za družbo v 5. razredu, MODRIJAN	6
SPOZNAVANJE OKOLJA - SPO		
Razred		f
1.	Dotik okolja 1, MLADINSKA KNJIGA	2
2.	Okolje in jaz 2, MODRIJAN	1
3.	Spoznavanje okolja 3, MLADINSKA KNJIGA	1
NARAVOSLOVJE IN TEHNIKA - NIT		
Razred		f
4.	Od mravlje do sonca 1, učbenik za 4.razred, MODRIJAN	3
	Naravoslovje in tehnika 4, MLADINSKA KNJIGA	2
	Raziskujemo in gradimo 4, MLADINSKA KNJIGA	1
5.	Radovednih 5: naravoslovje in tehnika 5, ROKUS KLETT	4
	Raziskujemo, gradimo 5, ZALOŽBA MLADINSKA KNJIGA	2

Največ različnih učbenikov (znotraj istega razreda) uporabljajo učitelji pri SLO. Pri DRU in NIT prevladujeta po dva ali tri različni učbeniki, med tem ko je pri SPO in MAT zaznati največjo poenotenje, in sicer prevladuje enak učbenik (znotraj istega razreda).

Dejavniki izbora učbenika

Učitelje smo vprašali, *kateri so dejavniki, ki so vplivali na izbiro učbenika.*

Preglednica 2: Strukturni odstotki (f%) učiteljev RP po dejavnikih izbire učbenika

Dejavniki	f %
cena učbenikov	47,7
ravnatelj ali strokovni aktiv šole	54,5
uporabnost priloženega priročnika za učitelje	50,0
učitelji drugih šol	9,1
videz in podoba učbenikov	47,7
založnik in/ali predstavitev založnikovega seminarja	40,9
priporočila s študijskih srečanj	15,9
sodelavci	86,4
vsebina učbenikov in njihova metodično-didaktična zasnova.	86,4

Največ učiteljev uporablja učbenik, ki so ga izbrali pod vplivom sodelavcev (86,4%) in zaradi vsebine učbenika (86,4%). Dobra polovica je učiteljev, katerih izbira je pod vplivom ravnatelja ali strokovnega aktiva (54,5%). Sledijo tisti, ki jim je pomembna uporabnost predloženega priročnika (50%), cena (47,7%) in zunanji videz učbenika (47,7%) ter predstavitev založnika (40,9%). Najmanj je učiteljev, ki pri izbiri sledijo priporočilom študijskih skupin (15,9%) in učiteljem drugih šol (9,1%).

7

V nadaljevanju nas je zanimalo, *v kolikšni meri so učitelji sami izbrali učbenik.*

Preglednica 3: Strukturni odstotki (f%) učiteljev RP po stopnji samostojnosti pri izbiri učbenika

Stopnje	f %
Sploh ne	6,8
Delno	43,2
V celoti	50,0
Skupaj	100,0

Polovica učiteljev je učbenik, ki ga uporabljajo, izbrala v celoti sama, slaba polovica (43,2%) delno in najmanj (6,8%) je takih, ki pri tem sploh niso bili samostojni.

Če povzamemo, učitelji v največji meri pri izbiri učbenika upoštevajo vsebino in mnenje sodelavcev, sicer pa je polovica učiteljev izbrala učbenik, ki ga trenutno uporablja, v celoti sama.

Vsebinsko-didaktični in strokovni vidik učbenika

Učitelji so s 5-stopnejsko lestvico (od 1-sploh ne drži do 5-popolnoma drži) ocenjevali vsebinsko-didaktične in strokovne karakteristike (15) učbenikov posameznih predmetov iz štirih sklopov, in sicer 'mišljenje', 'besedišče, jezik', vsebina, 'učenje, znanje'.

Preglednica 4: Strukturni odstotki (f%) učiteljev RP po oceni (drži, popolnoma drži) vsebinsko-didaktičnih in strokovnih karakteristik učbenikov posameznega predmeta

Sklopi karakteristik	SLO f %	MAT f %	DRU f %	SPO f %	NIT f %
(1) MIŠLJENJE					
Učbenik spodbuja problemsko mišljenje.	78,6	80,0	50,0	46,7	83,1
Učbenik spodbuja kritično mišljenje.	77,8	78,9	71,4	53,3	75,0
Učbenik spodbuja ustvarjalno mišljenje.	81,5	78,9	71,4	60,0	91,7
(2) BESEDIŠČE, JEZIK					
Učbenik spodbuja bogatenje besedišča v zadostni meri in vključuje ustrezno strokovno terminologijo.	88,9	89,5	100,0	66,7	100,0
Učbenik ponazori strokovne pojme s primerom ali zgledom, kot npr. s sliko, z modelom.	85,2	100,0	100,0	100,0	100,0
(3) VSEBINA					
Uporabljeni primeri v učbeniku so povezani z vsakdanjim življenjem.	85,2	100,0	100,0	93,3	100,0
Učbenik omogoča smiselno medpredmetno povezovanje.	81,5	84,2	64,3	80,0	75,0
Učbenik obravnava sodobna znanstvena spoznanja ter aktualna vprašanja.	51,9	73,7	78,4	83,3	66,7
(4) UČENJE, ZNANJE					
Učbenik je ustrezen razvojni stopnji učencev in vključuje ustrezno raven zahtevnosti.	88,9	100,0	100,0	73,3	100,0
Učbenik omogoča vključevanje učenčevega predznanja.	82,1	85,0	80,0	66,7	92,3
Učbenik omogoča preverjanje predznanja.	66,7	84,2	66,7	64,3	76,9
Učbenik omogoča stopnjevanje zahtevnosti za napredovanje učencev.	70,4	78,9	57,1	46,7	50,0
Učbenik spodbuja aktivne oblike učenja, kot npr. učenje z odkrivanjem in sodelovalno učenje.	57,1	65,0	73,3	73,3	84,6
Učbenik omogoča učencem razmislek o lastnem učenju.	55,6	57,9	78,6	46,7	75,0
Učbenik omogoča samopreverjanje znanja.	50,0	50,0	64,3	42,9	66,0

Predstavili bomo učbenike posameznih predmetov z vidika vseh zajetih sklopov karakteristik, in sicer tako, da bomo najprej izpostavili karakteristike, ki jih zaznava večina učiteljev in za tem manj zaznane karakteristike (% označeni krepko).

Učbenik SLO

Večina učiteljev ocenjuje, da učbenik SLO:

- (1) spodbuja mišljenje, in sicer problemsko (79%), kritično (78%) in ustvarjalno (82%);
- (2) spodbuja bogatenje besedišča (89%), ponazori strokovne primere s ponazorili (85%);
- (3) uporablja primere iz vsakdanjega življenja (85%), omogoča medpredmetno povezovanje (82%);
- (4) ustreza razvojni stopnji učencev (89%), omogoča vključevanje predznanja učencev (82%), omogoča preverjanje predznanja učencev (68%), omogoča stopnjevanje zahtevnosti za napredovanje učencev (70%).

Druge karakteristike so manj zastopane, in sicer:

- (4) spodbuja aktivne oblike učenja (57%), omogoča učencem razmislek o vsakdanjem učenju (56%), omogoča samopreverjanje znanja (50%);
- (3) obravnava sodobna znanstvena spoznanja (52%).

9

Učbenik MAT

Večina učiteljev ocenjuje, da učbenik MAT:

- (1) spodbuja problemsko (80%), kritično (79%) in ustvarjalno (79%) mišljenje;
- (2) spodbuja bogatenje besedišča (90%), ponazori strokovne primere s ponazorili (100%);
- (3) uporablja primere iz vsakdanjega življenja (100%), omogoča medpredmetno povezovanje (84%), obravnava sodobna znanstvena spoznanja (74%);
- (4) ustreza razvojni stopnji učencev (100%), omogoča vključevanje predznanja učencev (85%), omogoča preverjanje predznanja učencev (84%), omogoča stopnjevanje zahtevnosti za napredovanje učencev (79%), spodbujanje aktivnih oblik učenja (65%).

Manj pogosto zaznane karakteristike so:



(4) omogoča učencem razmislek o lastnem učenju (58%), omogoča samopreverjanje znanja (50%).

Učbenik DRU

Večina učiteljev ocenjuje, da učbenik DRU:

- (1) spodbuja kritično (71%) in ustvarjalno (71%) učenje;
- (2) spodbuja bogatenje besedišča (100%), ponazori strokovne primere s ponazorili (100%);
- (3) uporablja primere iz vsakdanjega življenja (100%), omogoča medpredmetno povezovanje (64%), obravnava sodobna znanstvena spoznanja (78%);
- (4) ustreza razvojni stopnji učencev (100%), omogoča vključevanje predznanja učencev (80%), omogoča preverjanje predznanja učencev (68%), spodbujanje aktivne oblike učenja (73%), omogoča učencem razmislek o lastnem učenju (79%), omogoča samopreverjanje znanja (64%).

Manj pogosto zaznane karakteristike so:

- (1) spodbuja problemsko učenje (50%);
- (4) omogoča stopnjevanje zahtevnosti za napredovanje učencev (57%).

Učbenik SPO

Večina učiteljev ocenjuje, da učbenik SPO:

- (1) spodbuja ustvarjalno mišljenje (60%);
- (2) spodbuja bogatenje besedišča (67%), ponazori strokovne primere s ponazorili (100%);
- (3) uporablja primere iz vsakdanjega življenja (93%), omogoča medpredmetno povezovanje (80%), obravnava sodobna znanstvena spoznanja (83%);
- (4) ustreza razvojni stopnji učencev (73%), omogoča vključevanje predznanja učencev (67%), omogoča preverjanje predznanja (64%), spodbuja aktivne oblike učenja (73%).

Manj pogosto zaznane karakteristike so:

- (1) spodbuja problemsko (47%) in kritično (53%) mišljenje;
- (4) omogoča stopnjevanje zahtevnosti za napredovanje učencev (47%), omogoča učencu razmislek o lastnem učenju (47%), omogoča samopreverjanje znanja (43%).

Učbenik NIT

Večina učiteljev ocenjuje, da učbenik NIT:

- (1) spodbuja problemsko (83%), kritično (75%) in ustvarjalno (91%) mišljenje;
- (2) spodbuja bogatenje besedišča (100%), ponazori strokovne primere s ponazorili (100%);
- (3) uporablja primere iz vsakdanjega življenja (100%), omogoča medpredmetno povezovanje (75%), obravnava sodobna znanstvena spoznanja (75%);
- (4) ustreza razvojni stopnji učencev (100%), omogoča vključevanje predznanja učencev (92%), omogoča preverjanje predznanja učencev (77%), spodbuja aktivne oblike učenja (85%), omogoča učencem razmislek o lastnem učenju (75%), omogoča samopreverjanje znanja (67%).

Manj pogosto zaznana karakteristika je:

- (4) omogoča stopnjevanje zahtevnosti za napredovanje učencev (50%).

Povzemimo:

Med učbeniki je po vseh (15) zajetih vsebinsko-didaktičnih in strokovnih karakteristikah najvišje ocenjen učbenik NIT, sledi učbenik MAT in DRU in SLO, na zadnjem mestu je SPO.

12

Skupne prevladujoče karakteristike vseh učbenikov so, da:

- (2) spodbujajo bogatenje besedišča, ponazarjajo strokovne pojme s primeri;
- (3) uporabljajo primere iz vsakdanjega življenja;
- (4) ustrezajo razvojni stopnji učencev.

Manj lastne pa so jim predvsem karakteristike sklopa (4) 'učenje, znanje', in sicer da učbeniki:

- omogočajo učencem razmislek o lastnem učenju,
- omogočajo samopreverjanje znanja,
- omogoča stopnjevanje zahtevnosti za napredovanje učencev.

Organizacijski in tehnični vidik učbenika

Učitelji so s 5-stopnejsko lestvico (od 1-sploh ne drži do 5-popolnoma drži) ocenjevali organizacijske in tehnične karakteristike (10) učbenikov posameznih predmetov iz treh sklopov, in sicer 'besedilo, slike', 'notranja struktura', 'zunanji videz'.

Preglednica 5: Strukturni odstotki (f%) učiteljev RP po oceni (drži, popolnoma drži) organizacijskih in tehničnih karakteristik učbenikov posameznega predmeta

Sklopi karakteristik	SLO f %	MAT f %	DRU f %	SPO f %	NIT f %
(1) BESEDILO, SLIKE					
Besedilo v učbeniku je jezikovno pravilno.	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Slikovno gradivo v učbeniku, kot npr. simboli, risbe, grafi, in tabele, je kakovostno in ustrezno oblikovano.	93,1	100,0	93,1	86,7	92,9
Slikovno gradivo v učbeniku, kot npr. simboli, risbe, grafi, in tabele, prispeva k boljšemu razumevanju snovi.	92,9	93,0	100,0	86,7	86,7
(2) NOTRANJA STRUKTURA					
Vsebina v učbeniku je jasno organizirana po poglavjih in podpoglavjih.	82,8	95,2	93,3	100,0	92,9
Postavitev in označevanje (senčenje, barvanje, podčrtavanje) naslovov, podnaslovov ter definicij prispeva k večji jasnosti in preglednosti učbenika.	93,1	100,0	86,7	86,7	85,7
Učbenik vključuje kazalo, literaturo in vire	100,0	95,2	93,3	86,7	92,9
Učbenik ima primerno število strani	100,0	95,2	86,7	100,0	100,0
(3) ZUNANJI VIDEZ					
Učbenik je estetsko in vizualno ustrezno oblikovan.	100,0	95,2	100,0	73,3	92,9
Izbrana vrsta pisave in velikost črk v učbeniku sta ustrezni.	96,6	90,5	100,0	86,7	100,0
Uporabljeni papir in tisk učbenika sta kvalitetna in primerna za uporabo.	96,6	95,2	100,0	100,0	100,0

Bodisi vsi ali velika večina učiteljev zaznava pri vseh petih učbenikih (SLO, MAT, DRU, SPO, NIT) vse zajete karakteristike. Poglejmo podrobno:

(1) jezikovna pravilnost besedila (100% pri vseh predmetih), slikovno gradivo kakovostno, ustrezno oblikovano (SLO – 93%, MAT – 100%, DRU – 93%, SPO – 87%, NIT – 93%), slikovno gradivo prispeva k boljšemu razumevanju snovi (SLO – 93%, MAT – 93%, DRU – 100%, SPO – 87%, NIT – 87%);

(2) vsebina učbenika je jasno organizirana po poglavjih in podpoglavjih (SLO – 83%, MAT – 95%, 9%, SPO – 100%, NIT – 93%), postavitev in označevanje (senčenje, barvanje, podčrtavanje) naslovov, podnaslovov ter definicij prispeva k večji jasnosti in preglednosti učbenika (SLO – 93%, MAT – 100%, DRU – 87%, SPO – 87%, NIT – 86%), učbenik vključuje kazalo, literaturo in vire (SLO – 100%, MAT – 95%, DRU – 93%, SPO – 87%, NIT – 93%), učbenik ima primerno število strani (SLO – 100,0%, MAT – 95%, DRU – 87%, SPO – 100%, NIT – 100%);

(3) učbenik je estetsko in vizualno ustrezno oblikovan (SLO – 100%, MAT – 95%, DRU – 100%, SPO – 73%, NIT – 93%), izbrana vrsta pisave in velikost črk v učbeniku sta ustrezni (SLO – 97%, MAT – 91%, DRU – 100%, SPO – 87%, NIT – 100%); uporabljeni papir in tisk učbenika sta kvalitetna in primerna za uporabo (SLO – 97%, MAT – 95%, DRU – 100%, SPO – 100%, NIT – 100%).

Povzemimo:

Vsi obravnavani učbeniki (SLO, MAT, DRU, SPO, NIT) so po oceni učiteljev RP iz vseh zajetih sklopov karakteristik ('besedilo, slike', 'notranja struktura', 'zunanji videz') organizacijskega in tehničnega vidika ustrezni. Izpostavimo le učbenik SPO, ki je med učbeniki največkrat z nižjim odstotkom učiteljev, ki te karakteristike potrjujejo.

Uporaba učbenika pri delu z učenci

Učitelji so s 5-stopnejsko lestvico (od 1-splah ne drži do 5-popolnoma drži) ocenjevali karakteristike (7) uporabe učbenikov posameznih predmetov iz dveh sklopov, in sicer 'učenec', 'faze pouka'.

Preglednica 6: Strukturni odstotki (f%) učiteljev RP po oceni (drži, popolnoma drži) karakteristik uporabe učbenika posameznega predmeta pri delu z učenci

14

Sklopi karakteristik	SLO f %	MAT f %	DRU f %	SPO f %	NIT f %
(1) UČENEC					
V začetku šolskega leta z učenci pregledamo učbenik, ki ga bomo uporabljali.	89,7	95,2	100,0	80,0	92,9
Učence zanimajo vsebine iz učbenika in prosijo za dodatno razlago.	41,4	47,8	46,7	20,0	42,9
Učenci uporabljajo učbenik pri pouku predmeta več kot polovico časa.	58,6	61,9	60,0	26,7	85,7
(2) FAZE POUKA					
Učbenik uporabljam za uvodno motivacijo.	34,5	19,0	33,3	20,0	35,7
Učbenik uporabljam za razlago učne snovi.	58,6	52,4	60,0	60,0	57,1
Učbenik uporabljam, kadar z učenci ponavljamo in utrjujemo snov	75,9	81,0	80,0	73,3	85,7
Iz učbenika izhajam, kadar preverjam in ocenjujem učenčevo znanje.	55,2	61,9	60,0	66,7	57,1

Opaziti je, da obstajajo na eni strani karakteristike z nižjim odstotkom pri vseh predmetih (% označeni krepko) ter na drugi strani takšne z višjim odstotkom. Poglejmo podrobneje:

(1) Večina učiteljev potrjuje pregled učbenika v začetku šolskega leta pri vseh predmetih (SLO – 90%, MAT – 95%, DRU – 100%, SPO – 80%, NIT – 93%) in pomembno manj učiteljev uporablja učbenik pri pouku več kot polovico časa (SLO – 41%, MAT – 48%, DRU – 47%, SPO – 20%, NIT – 43%), medtem ko se zanimanje učencev za vsebino učbenika s prošnjo po dodatni razlagi pomembno razlikuje glede na predmet, in sicer je najbolj prisotno pri NIT (86%), sledijo MAT (62%), DRU (60%), SLO (59%) in najmanj SPO (27%).

(2) Glede na artikulacijo učne ure je najbolj uveljavljena uporaba učbenika v fazi ponavljanja in utrjevanja snovi (SLO – 76%, MAT – 81%, DRU – 80%, SPO – 73%, NIT – 86%), sledijo druge faze, in sicer faza preverjanja in ocenjevanja znanja (SLO – 55%, MAT – 62%, DRU – 60%, SPO – 67%, NIT – 57%), razlage učne snovi (SLO – 59%, MAT – 52%, DRU – 60%, SPO – 60%, NIT – 57%) in najmanj se uporablja učbenik v fazi uvodne motivacije (SLO – 34%, MAT – 19%, DRU 33%, SPO – 20%, NIT – 36%).

Povzemimo:

Pri vseh predmetih je uveljavljeno, da učitelj v začetku šolskega leta z učenci pregleda učbenik z namenom, da bi ga učenci znali dobro uporabljati. Zanimanje za vsebino učbenika s prošnjo po dodatni razlagi kažejo najbolj pogosto učenci pri predmetu NIT (najmanj SPO). Uporaba učbenika pretežni del učne ure ni uveljavljena (še najmanj SPO), prevladuje pa (pri vseh predmetih) njihova uporaba v fazi ponavljanja in utrjevanja snovi

Menjave učbenikov

Zanimalo nas je, kako pogoste so menjave učbenikov. Zato smo učitelje najprej vprašali, *ali v tekočem šolskem letu uporabljajo isti učbenik kot v prejšnjem šolskem letu*.

Preglednica 7: Strukturni odstotki (f %) učiteljev RP po uporabi istega učbenika

Odgovor	f %
Da	78,0
Ne	22,0
Skupaj	100,0

Večina učiteljev (78%) v tekočem letu uporablja isti učbenik. Nekaj učiteljev to odločitev utemeljuje z osebnim zadovoljstvom z učbenikom, drugi izpostavljajo problem vezanosti na učbeniški sklad.

Učitelji, ki pa so učbenik menjali (22%), pojasnjujejo svojo odločitev z višjo kvaliteto novih izdaj ali menjavo razreda poučevanja.

Nadalje nas je zanimalo, *kako pogosto so učitelji v svoji karieri zamenjali učbenik*.



Preglednica 8: Strukturni odstotki (f %) učiteljev RP po zamenjavi učbenika

Odgovor	f %
1-krat	17,5
2-krat	22,5
3-krat	45,0
Več	15,0
Skupaj	100,0

Več kot polovica učiteljev (55%) je v svoji karieri učbenik zamenjala tri- in večkrat.

Če povzamemo, v tekočem šolskem letu uporablja večina učiteljev isti učbenik, sicer pa je menjave učbenikov v teku učiteljeve kariere uveljavljena.

Druga učna gradiva

Učitelji so na 5-stopenjski lestvici (od 1- nikoli do 5 – vedno) izrazili pogostost uporabe gradiv, ki jih uporabljajo poleg učbenika.

Preglednica 9: Strukturni odstotki (f %) učiteljev RP po uporabi drugih učnih gradiv

Učna gradiva	SLO f %	MAT f %	DRU f %	SPO f %	NIT f %	Rang
Na učbenik vezan delovni zvezek	80,0	93,1	69,2	60,0	55,6	1
Fotokopije	31,6	30,3	14,3	50,0	16,7	5
Spletne stani založb	54,1	46,9	66,7	64,0	83,3	2
e-učbenik	44,4	43,8	40,0	58,8	41,7	3
Pogosto dostopna učno gradivo na spletu	43,2	36,4	40,0	61,1	41,7	4

Če razvrstimo učno gradivo po pogostosti rabe pri različnih predmetih (gl. kolono rangov), je na prvem mestu delovni zvezek (1), sledijo spletne strani založb (2), e-učbenik (3), dostopna učna gradiva na spletu (4) in fotokopije (5).

Med drugimi učnimi gradivi je torej najbolj pogosta uporaba delovnega zvezka (SLO – 80%, MAT – 93%, DRU – 69%, SPO – 60%, NIT – 56%). Sledi uporaba spletnih stani založb (SLO – 54%, MAT – 47%, DRU – 67%, SPO – 64%, NIT – 83%), e-učbenika (SLO – 44%, MAT – 44%, DRU – 40%, SPO – 59%, NIT – 42%) in pogosto dostopno gradivo na spletu (SLO – 43%, MAT – 36%, DRU – 40%, SPO – 61%, NIT – 42%). Najmanj se uporabljajo fotokopije (SLO – 32%, MAT – 30%, DRU – 14%, SPO – 50%, NIT – 17%).

Kaže se, da učitelji poleg klasičnega tiskanega učnega gradiv vse bolj pogosto uporabljajo različna elektronska gradiva. Slednje je bolj uveljavljeno pri predmetih SPO, NIT, DRU (kot SLO, MAT).

SKLEP

Z anketiranjem učitelje razrednega pouka v šolskem letu 2017/2018 smo proučili uporabo učbenikov pri posamezni učnih predmetov z več vidikov (vrsta učbenika, dejavniki izbire učbenika, vsebinsko-didaktični in strokovni vidiki učbenika, organizacijski in tehnični vidiki učbenika, uporaba učbenika pri delu z učenci, menjava učbenika, uporaba drugega učnega gradiva).

Pridobili smo naslednja temeljna empirična spoznanja:

- uporaba enakega učbenika pri istem predmetu (znotraj istega razreda) je najbolj uveljavljane pri SPO ter MAT in najmanj pri SLO;
- učitelji v največji meri pri izbiri učbenika upoštevajo **vsebino** in mnenje **sodelavcev** ter so pri tem bodisi v **celoti** ali **delno samostojni**;
- med učbeniki je po vseh zajetih vsebinsko-didaktičnih in strokovnih karakteristik najvišje ocenjen učbenik NIT, sledi učbenik MAT, DRU in SLO, na zadnjem mestu je SPO; vsi obravnavani učbeniki so **bolj ustrezni** po karakteristikah sklopa '**besedišče, jezik**' in '**vsebina**' in **manj ustrezni** po karakteristikah sklopa '**mišljenje**' in še zlasti '**učenje, znanje**';
- vsi obravnavani učbeniki so po oceni učiteljev iz vseh zajetih karakteristik **organizacijskega in tehničnega vidika ustrezni**;
- pri vseh predmetih je uveljavljeno, da učitelj **v začetku šolskega leta z učenci pregleda učbenik** z namenom, da bi ga učenci znali dobro uporabljati, pri tem pa prevladuje (pri vseh predmetih) njihova uporaba **v fazi ponavljanja in utrjevanja snovi** (najmanj v fazi uvodne motivacije);
- v tekočem šolskem letu uporablja večina učiteljev **isti učbenik**, sicer pa večina učiteljev v teku svoje kariere **menja** učbenik **tri-** in **večkrat**;
- učitelji poleg **tiskanega** učnega gradiv (delovni zvezek) uporabljajo tudi različna **elektronska** gradiva (npr. spletne strani založb, e-učbeniki, dostopna učna gradiva na spletu).

Ob koncu poudarimo, da se pričujoči izsledki nanašajo le na določene skupine učbenikov RP, in sicer v tem primeru na **jezikovne, matematične, naravoslovne** in **družboslovne** učbenike. Izbor je bil pogojen z raziskovalnim (priložnostnim) vzorcem učiteljev RP in njihove strokovne avtonomije pri uporabi učbenikov v vzgojno – izobraževalnem procesu.

PREDMETNI UČITELJI

NAMEN

Na vzorcu učiteljev **predmetnega pouka**³ proučujemo učbenike, in sicer iz naslednjih vidikov:

- vrsta učbenika
- dejavniki izbire učbenika
- vsebinsko-didaktični in strokovni vidiki učbenika
- organizacijski in tehnični vidiki učbenika
- uporaba učbenika pri delu z učenci
- menjava učbenika
- uporaba drugega učnega gradiva

Pri tem smo namenili pozornost učbenikom treh predmetov, (P1, P2, P3⁴). V našem primeru so to, kakor je podrobno razvodno iz prve opombe, pretežno učbeniki predmetov s področja naravoslovja in matematike (matematika, naravoslovje, biologija), saj učitelji PP, ki poučujejo te predmete, zavzemajo največ odstotkov (62%) sodelujočih pri ocenjevanju karakteristik učbenikov.

19

METODOLOGIJA

Tip raziskave

Izvedena je bila pregledna deskriptivna neeksperimentalna empirična raziskava.

Raziskovalni vzorec učiteljev predmetnega pouka

V anketiranju je sodelovalo 41 učiteljev (90,2% ženskega spola) s povprečno starostjo 44,2 let (MIN= 27, MAX=64, s=8,7) in povprečno delovno dobo 18,7 let (MIN=3, MAX=38, s=10,1). Gre za vzorec predmetnih učiteljev, ki je z vidika delovnih izkušenj precej heterogen. Največ jih ima sedmo stopnjo izobrazbe (56,1%) in poučujejo hkrati v drugem in tretjem vzgojno-izobraževalnem obdobju (56,1%), zgolj v tretjem (39%) ali zgolj v drugem (4,9%). Med njimi jih je največ iz goriške (36,6%) in zasavske (26,8%) regije.

Postopek zbiranja podatkov

³ PP – kratica za učitelje predmetne stopnje

⁴ Kratice za tri učne predmete:

P1 – prvi predmet: največkrat MAT (10x), NAR (9x), SLO (6x), ANG (4x), KEM (3x), drugi (s frekvenco 2, 1)

P2 – drugi predmet: največkrat BIO (7x), TEH (3x), drugi (s frekvenco 2, 1)

P3 – tretji predmet: največkrat BIO (5x), FIZ (3x), drugi (s frekvenco 2, 1)

Uporabili smo spletni anketni vprašalnik, ki je sestavljen iz sklopov anketnih vprašanj in sklopov ocenjevalnih lestvic.

Veljavnost vprašalnika temelji na upoštevanju dosedanjih znanstvenih spoznanj in pregledu učiteljev praktikov.

Zanesljivost vprašalnika smo zagotovili z natančnimi, specifičnimi vprašanji, jasnimi navodili za reševanje ter sondažno uporabo.

Objektivnost vprašalnika pripisujemo dejstvu, da anketiranje potekalo elektronsko (individualno, brez prisotnosti raziskovalca) ter da je vprašalnik sestavljen iz prevladujočega števila vprašanj zaprtega tipa, ki omogočajo objektivno razbiranje odgovorov.

Postopki obdelave podatkov

Glede na mali vzorec sodelujočih v anketiranju smo uporabili le metode deskriptivne statistike (frekvenčne distribucije, osnovna deskriptivna statistika), saj za metode posploševanja (inferenčne statistike) nimamo pogojev.

REZULTATI IN INTERPRETACIJA

V skladu s posameznimi vidiki raziskovalnega problema navajamo rezultate po podpoglavjih, in sicer (1) vrste učbenikov (2) dejavniki izbire učbenika, (3) vsebinsko-didaktični in strokovni vidiki učbenika, (4) organizacijski in tehnični vidiki učbenika, (5) uporaba učbenika pri delu z učenci, (6) menjava učbenika, (7) uporaba drugega učnega gradiva.

20

Vrste učbenikov

V preglednici 1so predstavljeni učbeniki posameznih predmetov.

Preglednica 1: Učbeniki pri MAT, NAR, BIO, KEM, FIZ, GEO, ZGO, SLO, ANG, NEM, LUM, GUM, TIT, GOS

MATEMATIKA - MAT	f
Skrivnosti števil in oblik, ROKUS KLETT	7
E-učbenik, Zavod za šolstvo	2
Matematika 6, MLADINSKA KNJIGA	1
NARAVOSLOVJE 6, 7 - NAR	
Dotik narave 6, 7, ROKUS KLETT	10
Aktivno naravoslovje 1, 2, DZS	3
Iztok Devetak et al., Učbenik za naravoslovje	1
Interaktivni učbenik	1
E-učbenik, ROKUS KLETT	1
BIOLOGIJA - BIO	



Dotik življenja, ROKUS KLETT	3
Spoznavam živi svet, DZS	2
Spoznavam svoje telo, DZS	1
Interaktivni učbenik	1
Pipinova knjiga	1
KEMIJA – KEM	
Od molekule do makromolekule	2
Od atoma do molekule	2
Interaktivni učbenik	1
Kemija danes, DZS	1
FIZIKA – FIZ	
Moja prva fizika 1, 2, MODRIJAN	2
E-učbenik, Zavod za šolstvo	1
GOEGRAFIJA - GEO	
Raziskujem stari svet 7; Raziskujem novi svet 8, ROKUS KLETT	2
Spoznavam Evropo in Azijo; Spoznavam Afriko in Novi svet, MODRIJAN	2
Moja prva geografija, MODRIJAN	1
Raziskujem Slovenijo, ROKUS KLETT	1
ZGODOVINA - ZGO	
Raziskujem preteklost 8, 9, ROKUS KLETT	2
Stari in srednji vek, MODRIJAN	1
SLOVENŠČINA - SLO	
Slovenščina za vsak dan 7. 8, ROKUS KLETT	2
Slovenščina 8, 9, e-učbenik	2
Od glasov do knjižnih svetov, ROKUS KLETT	2
Gradimo slovenski jezik, ROKUS KLETT	2
Berilo 7, MLADINSKA KNJIGA	1
ANGLEŠČINA - ANG	
Project 2, 3 4, OXFORD	5
Touchstone 6, 9	2
Explorers 1	1
Happy Street, OXFORD	1
NEMŠČINA - NEM	
Ich und Deutsch 2, 3	2
Wegweiser 1	1
Nemški jezik za 7. razred, Založba Obzorja	1
GLASBENA UMETNOST - GUM	
Glasba danes in nekoč, ROKUS KLETT	3
LIKOVNA UMETNOST - LUM	
Likovno izobraževanje 6, 7, 8, 9	1
Likovno izražanje 6,7,8, DEBORA	1
TEHNIKA IN TEHNOLOGIJA - TIT	

Tehnika in tehnologija	1
Tehnika, DZS	1
Tehnika, IZOTECH	1
GOSPODINJSTVO - GOS	
Gospodinjstvo 6, ROKUS KLETT	3

Iz preglednice razberemo, da je pri MAT, NAR, ANG, GUM, GOS zaznati težnjo po uporabi enakega učbenika, sicer pa učitelji pri istem predmetu posegajo po različnih učbenikih (pretežno klasičnih).

Dejavniki izbora učbenika

Učitelje smo vprašali, *kateri so dejavniki, ki so vplivali na izbiro učbenika.*

Preglednica 2: Strukturni odstotki (f%) učiteljev PP po dejavnikih izbire učbenika

Dejavniki	f %
cena učbenikov	16,7
ravnatelj ali strokovni aktiv šole	28,6
uporabnost priloženega priročnika za učitelje	42,9
učitelji drugih šol	11,9
videz in podoba učbenikov	47,6
založnik in/ali predstavitev založnikovega seminarja	23,8
priporočila s študijskih srečanj	28,6
sodelavci	42,9
vsebina učbenikov in njihova metodično-didaktična zasnova.	92,9

22

Največ učiteljev je izbrala učbenik zaradi njegove vsebine (92,9%). Očitno so vsi drugi dejavniki manj pomembni. Slaba polovica učiteljev namreč navaja vpliv videza učbenika (47,6%) in sodelavcev (42,9%) ter uporabnosti priročnika (42,9%). Sledi vpliv ravnatelja (28,6%) in študijskih srečanj (28,6%), za tem založnika (23,8%), cena (16,7%) in na zadnjem mestu vpliv učiteljev drugih šol (11,9%).

Nadalje nas je zanimalo, *v kolikšni meri so učitelji sami izbrali učbenik.*

Preglednica 3: Strukturni odstotki (f%) učiteljev PP po stopnji samostojnosti pri izbiri učbenika

Stopnje	f %
Sploh ne	7,5
Delno	27,5



V celoti	65,0
Skupaj	100,0

Večina (65%) učiteljev uporablja učbenik, ki so ga v celoti izbrali sami. Preostali so pri tem bili delno samostojni (27,5%) ali sploh ne (7,5%).

Povzemimo:

Učitelji PP izbirajo učbenik predvsem na osnovi njegove vsebine, ostali dejavniki so manj pomembni (npr. videz, priročnik, sodelavci idr.). Večina jih je pri izboru v celoti samostojna.

Vsebinsko-didaktični in strokovni vidik učbenika

Učitelji so s 5-stopnejsko lestvico (od 1-sploh ne drži do 5-popolnoma drži) ocenjevali vsebinsko-didaktične in strokovne karakteristike (15) učbenikov posameznih predmetov iz štirih sklopov, in sicer 'mišljenje', 'besedišče, jezik', 'vsebina', 'učenje, znanje'.

Preglednica 4: Strukturni odstotki (f%) učiteljev PP po oceni (drži, popolnoma drži) vsebinsko-didaktičnih in strokovnih karakteristik učbenikov P1, P2, P3⁵

Sklopi karakteristik	P1 f %	P2 f %	P3 f %
(1) MIŠLJENJE			
Učbenik spodbuja problemsko mišljenje.	64,1	67,9	60,0
Učbenik spodbuja kritično mišljenje.	64,1	67,9	61,9
Učbenik spodbuja ustvarjalno mišljenje.	66,7	64,3	81,0
(2) BESEDIŠČE, JEZIK			
Učbenik spodbuja bogatenje besedišča v zadostni meri in vključuje ustrezno strokovno terminologijo.	87,2	85,7	90,5
Učbenik ponazori strokovne pojme s primerom ali zgledom, kot npr. s sliko, z modelom.	89,7	92,9	90,5
(3) VSEBINA			
Uporabljeni primeri v učbeniku so povezani z vsakdanjim življenjem.	82,1	89,3	85,7
Učbenik omogoča smiselno medpredmetno povezovanje.	61,5	60,7	52,4
Učbenik obravnava sodobna znanstvena spoznanja ter aktualna vprašanja.	60,0	67,9	66,7
(4) UČENJE, ZNANJE			
Učbenik je ustrezen razvojni stopnji učencev in vključuje ustrezno raven zahtevnosti.	97,4	92,9	81,0
Učbenik omogoča vključevanje učenčevega predznanja.	79,5	82,1	76,2
Učbenik omogoča preverjanje predznanja.	63,2	40,7	42,9
Učbenik omogoča stopnjevanje zahtevnosti za napredovanje učencev.	79,5	67,9	71,4
Učbenik spodbuja aktivne oblike učenja, kot npr. učenje z odkrivanjem in sodelovalno učenje.	64,1	64,3	66,7

⁵ V skladu z opombo 1, se ocene za P1 pretežno nanašajo na učbenike matematike in naravoslovja, P2 pretežno na učbenike biologije in P3 pretežno na učbenike biologije, fizike.

Učbenik omogoča učencem razmislek o lastnem učenju.	69,2	67,9	70,0
Učbenik omogoča samopreverjanje znanja.	74,4	64,3	76,2

Večina (nad 60%) učiteljev PP pri vseh treh (pretežno naravoslovno – matematičnih) predmetih (P1, P2, P3) zaznava večino zajetih karakteristik in zgolj dve manjši odstotek (% označeni krepko). Poglejmo podrobneje:

- (1) spodbujanje problemskega (P1 – 64%, P2 – 68%, P3 – 60%), kritičnega (P1 – 64%, P2 – 68%, P3 – 62%) in ustvarjalnega (P1 – 67%, P2 – 64%, P3 – 81%) mišljenja;
- (2) spodbujanje bogatenja besedišča (P1 – 87%, P2 – 86%, P3 – 91%), ponazarjanje strokovnih pojmov s primerom, zgledom (P1 – 90%, P2 – 93%, P3 – 91%);
- (3) uporabljanje primerov iz vsakdanjega življenja (P1 – 82%, P2 – 90%, P3 – 86%), smiselno medpredmetno povezovanje (P1 – 62%, P2 – 61%, P3 – 52%), obravnava sodobnih znanstvenih spoznanj (P1 – 60%, P2 – 68%, P3 – 67%);
- (4) ustreznost razvojni stopnji učencev (P1 – 97%, P2 – 93%, P3 – 81%), vključevanje učenčevega predznanja (P1 – 80%, P2 – 82%, P3 – 76%), omogočanje preverjanje predznanja (P1 – 63%, P2 – 41%, P3 – 43%), omogočanje stopnjevanje zahtevnosti (P1 – 80%, P2 – 68%, P3 – 71%), spodbujanje aktivne oblike učenja (P1 – 64%, P2 – 64%, P3 – 67%), omogočanje razmisleka o lastnem učenju (P1 – 69%, P2 – 68%, P3 – 70%), omogočanje samopreverjanje znanja (P1 – 74%, P2 – 64%, P3 – 76%).

25

Povzemimo:

Učitelji večinsko potrjujejo pri vseh P1, P2, P3 (pretežno naravoslovno – matematičnih) učbenikih večino vsebinsko-didaktičnih karakteristik vseh sklopov:

- (1) spodbujanje problemskega, kritičnega, ustvarjalnega mišljenja;
- (2) spodbujanje bogatenja besedišča, ponazarjanje pojmov s primeri;
- (3) uporaba primerov iz vsakdanjega življenja, obravnava sodobnih znanstvenih spoznanj;
- (4) ustreznost razvojni stopnji, vključevanje učenčevega predznanja, stopnjevanje zahtevnosti, spodbujanje aktivnih oblik učenja, spodbujanje razmisleka o lastnem učencu, omogočanje samopreverjanje znanja.

Manj lastne sta dve karakteristiki in to učbenikov P2 (pretežno biologija) in P3 (pretežno biologija, fizika):

- (3) smiselno medpredmetno povezovanje;
- (4) preverjanje predznanja.

Organizacijski in tehnični vidik učbenika

Učitelji so s 5-stopnejsko lestvico (od 1-splah ne drži do 5-popolnoma drži) ocenjevali organizacijske in tehnične karakteristike (10) učbenikov posameznih predmetov iz treh sklopov, in sicer 'besedilo, slike, 'notranja struktura', 'zunanji videz'.

Preglednica 5: Strukturni odstotki (f%) učiteljev PP po oceni (drži, popolnoma drži) organizacijskih in tehničnih karakteristik učbenikov P1, P2, P3⁶

Sklopi karakteristik	P1 f %	P2 f %	P3 f %
(1) BESEDILO, SLIKE			
Besedilo v učbeniku je jezikovno pravilno.	97,3	96,3	95,0
Slikovno gradivo v učbeniku, kot npr. simboli, risbe, grafi, in tabele, je kakovostno in ustrezno oblikovano.	92,3	89,3	95,0
Slikovno gradivo v učbeniku, kot npr. simboli, risbe, grafi, in tabele, prispeva k boljšemu razumevanju snovi.	94,9	96,4	95,0
(2) NOTRANJA STRUKTURA			
Vsebina v učbeniku je jasno organizirana po poglavjih in podpoglavjih.	87,2	92,9	100,0
Postavitev in označevanje (senčenje, barvanje, podčrtavanje) naslovov, podnaslovov ter definicij prispeva k večji jasnosti in preglednosti učbenika.	89,7	92,9	90,0
Učbenik vključuje kazalo, literaturo in vire.	94,9	92,9	95,0
Učbenik ima primerno število strani	97,4	92,9	95,0
(3) ZUNANJI VIDEZ			
Učbenik je estetsko in vizualno ustrezno oblikovan.	94,9	85,7	85,0
Izbrana vrsta pisave in velikost črk v učbeniku sta ustrezni.	97,4	92,9	100,0
Uporabljeni papir in tisk učbenika sta kvalitetna in primerna za uporabo.	94,6	92,6	100,0

Velika večina učiteljev (nad 85%) zaznava pri vseh treh (pretežno naravoslovno – matematičnih) predmetih (P1, P2, P3) vse zajete karakteristike. Poglejmo podrobneje:

⁶ V skladu z opombo 1, se ocene za P1 pretežno nanašajo na učbenike matematike in naravoslovja, P2 pretežno na učbenike biologije in P3 pretežno na učbenike biologije, fizike.

(1) jezikovna pravilnost besedila (P1 – 97%, P2 – 96%, P3 – 95%), slikovno gradivo kakovostno, ustrezno oblikovano (P1 – 92%, P2 – 89%, P3 – 95%), slikovno gradivo prispeva k boljšemu razumevanju snovi (P1 – 95%, P2 – 96%, P3 – 95%);

(2) vsebina učbenika je jasno organizirana po poglavjih in podpoglavjih (P1 – 87%, P2 – 93%, P3 – 100%), postavitve in označevanje (senčenje, barvanje, podčrtavanje) naslovov, podnaslovov ter definicij prispeva k večji jasnosti in preglednosti učbenika (P1 – 90%, P2 – 93%, P3 – 90%), učbenik vključuje kazalo, literaturo in vire (P1 – 95%, P2 – 93%, P3 – 95%) učbenik ima primerno število strani (P1 – 97%, P2 – 93%, P3 – 95%);

(3) učbenik je estetsko in vizualno ustrezno oblikovan (P1 – 95%, P2 – 86%, P3 – 85%), izbrana vrsta pisave in velikost črk v učbeniku sta ustrezni (P1 – 97%, P2 – 93%, P3 – 100%) uporabljeni papir in tisk učbenika sta kvalitetna in primerna za uporabo (P1 – 95%, P2 – 93%, P3 – 100%)

Povzemimo:

Vsi obravnavani (pretežno naravoslovno – matematični) učbeniki (P1, P2, P3) so po oceni učiteljev PP iz vseh zajetih sklopov karakteristik ('besedilo, slike', 'notranja struktura', 'zunanjí videz') organizacijskega in tehničnega vidika ustrezni.

Uporaba učbenika pri delu z učenci

27

Učitelji so s 5-stopnejsko lestvico (od 1-splah ne drži do 5-popolnoma drži) ocenjevali karakteristike (7) uporabe učbenikov posameznih predmetov iz dveh sklopov, in sicer 'učenec', 'faze pouka'.

Preglednica 6: Strukturni odstotki (f%) učiteljev PP po oceni (drži, popolnoma drži) karakteristik uporabe učbenika P1, P2, P3⁷ pri delu z učenci

Sklopi karakteristik	P1 f %	P2 f %	P3 f %
(1) UČENEC			
V začetku šolskega leta z učenci pregledamo učbenik, ki ga bomo uporabljali.	92,3	85,7	90,0
Učence zanimajo vsebine iz učbenika in prosijo za dodatno razlago.	41,0	39,3	45,0
Učenci uporabljajo učbenik pri pouku predmeta več kot polovico časa.	46,2	46,4	40,0
(2) FAZE POUKA			
Učbenik uporabljam za uvodno motivacijo.	33,3	39,3	35,0
Učbenik uporabljam za razlago učne snovi.	59,0	60,7	55,0

⁷ V skladu z opombo 1, se ocene za P1 pretežno nanašajo na učbenike matematike in naravoslovja, P2 pretežno na učbenike biologije in P3 pretežno na učbenike biologije, fizike.

Učbenik uporabljamo, kadar z učenci ponavljamo in utrjujemo snov	79,5	71,4	75,0
Iz učbenika izhajam, kadar preverjam in ocenjujem učenčevo znanje.	64,1	64,3	65,0

Tako v prvem sklopu 'učenec' kot tudi v drugem 'faze pouka' obstajajo karakteristike, ki so jih učitelji PP bodisi večinsko potrdili bodisi ne (% označeni krepko). Poglejmo podrobneje:

(1) Učitelji so večinsko potrdili, da v začetku šolskega leta pregledajo učbenik (P1 – 92%, P2 – 86%, P3 – 90%), kar manj kot polovica pa je takih, ki opažajo pri učencih zanimanje za vsebine učbenika (P1 – 41%, P2 – 39%, P3 – 45%) in uporabljajo učbenik pri pouku več kot polovico časa (P1 – 46%, P2 – 46%, P3 – 40%);

(2) Glede na artikulacijo učne ure je najbolj uveljavljena uporaba učbenika v fazi ponavljanja in utrjevanja snovi (P1 – 80%, P2 – 71%, P3 – 75%), sledi faza preverjanja in ocenjevanja znanja (P1 – 64%, P2 – 64%, P3 – 65%), razlage učne snovi (P1 – 59%, P2 – 61%, P3 – 55%) in uporaba učbenika v fazi uvodne motivacije (P1 – 33%, P2 – 39%, P3 – 35%).

Povzemimo:

Pri vseh (pretežno naravoslovno – matematičnih) učbenikih (P1, P2, P3) je uveljavljeno, da učitelj v začetku šolskega leta z učenci pregleda učbenik z namenom, da bi ga učenci znali dobro uporabljati. Glede na artikulacijsko stopnjo pa prevladuje uporaba učbenika v fazi ponavljanja in utrjevanja.

28

Menjave učbenikov

Preverili smo menjavo učbenikov v tekočem letu in učiteljevi karieri na sploh.

Učitelje smo najprej vprašali, *ali v tekočem šolskem letu uporabljajo isti učbenik kot v prejšnjem šolskem letu.*

Preglednica 7: Strukturni odstotki (f %) učiteljev PP po uporabi istega učbenika

Odgovor	f %
Da	82,5
Ne	17,5
Skupaj	100,0

Prevladujejo učitelji (83%), ki v tekočem letu uporabljajo isti učbenik, kar večina utemeljuje na eni strani z osebnim zadovoljstvom in na drugi z vezanostjo na učbeniški sklad.

Učitelji, ki so učbenik menjali (18%), pojasnjujejo svojo odločitev s spremembami učnega načrta in drugimi posodobitvami (npr. formativno spremljanje učenčevega napredka).

Sledilo je vprašanje o pogostosti zamenjave učbenika v učiteljevi karieri.

Preglednica 8: Strukturni odstotki (f %) učiteljev PP po zamenjavi učbenika

Odgovor	f %
1-krat	33,3
2-krat	25,6
3-krat	25,6
Več	15,4
Skupaj	100,0

Največ učiteljev (33%) je v svoji karieri zamenjalo učbenik enkrat, preostali dva-, tri- ali večkrat.

Povzemimo:

Večina učiteljev uporablja v tekočem šolskem letu isti učbenik in največ je takih učiteljev, ki so v teku svoje kariere menjali učbenik enkrat.

29

Druga učna gradiva

Učitelji so na 5-stopenjski lestvici (od 1- nikoli do 5 – vedno) izrazili pogostost uporabe gradiv, ki jih uporabljajo poleg učbenika.

Preglednica 9: Strukturni odstotki (f %) učiteljev PP po uporabi drugih učnih gradiv pri P1, P2, P3⁸

Učna gradiva	P1 f %	P2 f %	P3 f %	Rang
Na učbenik vezan delovni zvezek	42,5	44,4	50,0	2
Fotokopije	27,5	11,1	10,0	5
Spletne stani založb	25,6	22,2	25,0	4
e-učbenik	55,3	53,8	55,0	1

⁸ V skladu z opombo 1, se ocene za P1 pretežno nanašajo na učbenike matematike in naravoslovja, P2 pretežno na učbenike biologije in P3 pretežno na učbenike biologije, fizike.



Pogosto dostopna učno gradivo na spletu	47,5	40,7	40,0	3
---	------	------	------	----------

Iz ranžirne vrste (gl. kolono rangov) razberemo, da je na prvem mestu e-učbenik (1), sledi delovni zvezek (2), dostopna učna gradiva na spletu (3), spletne strani založb (4) in fotokopije (5).

Med drugimi učnimi gradivi je torej najbolj pogosta uporaba e-učbenika (P1 – 55%, P2 – 54%, P3 – 50%). Sledi uporaba delovnega zvezka (P1 – 43%, P2 – 44%, P3 – 50%), učno gradivo na spletu (P1 – 48%, P2 – 41%, P3 – 40%), spletne strani založb (P1 – 26%, P2 – 22%, P3 – 25%) in na zadnjem mestu fotokopije (P1 – 28%, P2 – 11%, P3 – 10%).

Bolj kot klasična učna gradiva uporabljajo učitelji PP elektronska gradiva, in sicer najbolj e-učbenike.

SKLEP

Z anketiranjem učitelje predmetnega pouka v šolskem letu 2017/2018 smo proučili uporabo učbenikov pri posamezni učnih predmetov z več vidikov (vrsta učbenika, dejavniki izbire učbenika, vsebinsko-didaktični in strokovni vidiki učbenika, organizacijski in tehnični vidiki učbenika, uporaba učbenika pri delu z učenci, menjava učbenika, uporaba drugega učnega gradiva).

Pridobili smo naslednja temeljna empirična spoznanja:

- uporaba enakega učbenika pri istem predmetu je najbolj uveljavljena pri NAR, MAT, ANG, GUM, GOS;
- učitelji izbirajo učbenik predvsem na osnovi njegove **vsebine** in so pri izboru v **celoti samostojni**;
- vsi obravnavani (pretežno naravoslovno – matematični) učbeniki **imajo** po oceni učiteljev **vse** predpostavljene **vsebinsko-didaktične in strokovne karakteristike**;
- vsi obravnavani (pretežno naravoslovno – matematični) učbeniki so po oceni učiteljev iz vseh zajetih karakteristik **organizacijskega in tehničnega vidika ustrezni**;
- pri vseh obravnavanih (pretežno naravoslovno – matematični) predmetih je uveljavljeno, da **učitelj v začetku šolskega leta z učenci pregleda učbenik** z namenom, da bi ga učenci znali dobro uporabljati, pri čemer glede na artikulacijsko stopnjo prevladuje njihova uporaba **v fazi ponavljanja in utrjevanja snovi** (najmanj v fazi uvodne motivacije);
- v tekočem šolskem letu uporablja večina učiteljev **isti učbenik**, sicer pa večina učiteljev v teku svoje kariere **menja učbenik enkrat**;
- med drugimi učnimi gradivi, ki jih uporabljajo učitelji PP poleg učbenika, prevladujejo **e-učbeniki in delovni zvezki**.

Ob koncu poudarimo, da se pričujoči izsledki nanašajo le na določene skupine učbenikov PP, in sicer v tem primeru pretežno na **naravoslovno – matematične** učbenike. Izbor je bil pogojen z raziskovalnim (priložnostnim) vzorcem učiteljev PP in njihove strokovne avtonomije pri uporabi učbenikov v vzgojno – izobraževalnem procesu.

SREDNJEŠOLSKI UČITELJI

NAMEN

Na vzorcu učiteljev **srednje šole**⁹ proučujemo učbenike, in sicer iz naslednjih vidikov:

- vrsta učbenika
- dejavniki izbire učbenika
- vsebinsko-didaktični in strokovni vidiki učbenika
- organizacijski in tehnični vidiki učbenika
- uporaba učbenika pri delu z učenci
- menjava učbenika
- uporaba drugega učnega gradiva

Pri tem smo namenili pozornost učbenikom treh predmetov, (P1, P2, P3¹⁰). V našem primeru so to, kakor je podrobno razvodno iz prve opombe, pretežno jezikovni predmeti (tuji jeziki, slovenščina) in matematika, saj učitelji SŠ, ki poučujejo te predmete, zavzemajo največ odstotkov (64%) sodelujočih pri ocenjevanju karakteristik učbenikov.

32

METODOLOGIJA

Tip raziskave

Izvedena je bila pregledna deskriptivna neeksperimentalna empirična raziskava.

Raziskovalni vzorec učiteljev predmetnega pouka

V anketiranju je sodelovalo 66 srednješolskih učiteljev (77,3% ženskega spola) s povprečno starostjo 45,3 let (MIN= 30, MAX=65, s=9,3) in povprečno delovno dobo 18,9 let (MIN=1, MAX=39, s=9,6). Gre za vzorec srednješolskih učiteljev, ki je z vidika delovnih izkušenj precej heterogen. Največ jih ima sedmo stopnjo izobrazbe (72,7%). Med njimi prevladujejo učitelji iz srednega splošnega izobraževanja (61,5%) ter srednjega tehniškega in strokovnega izobraževanja (21,5%). Anketirani srednješolski učitelji so iz dveh regij, in sicer iz zasavske (60,6% in goriške (39,4%).

Postopek zbiranja podatkov

⁹ SŠ - kratica za učitelje srednjih šol

¹⁰ Kratice za tri učne predmete:

P1 – prvi predmet: največkrat tuji jeziki – ANG, NEM, ITA, ŠPA (18x), SLO (14x), MAT (9x), drugi predmeti (s frekvenco 3 in manj)

P2 – drugi predmet: največkrat tuji jeziki – NEM, ANG, RUS, ŠPA (10x), MAT (5x), drugi predmeti (s frekvenco 3 in manj)

P3 – tretji predmet: največkrat MAT (5x), TJ – ANG, NEM (4x), drugi predmeti (s frekvenco 2, 1)

Uporabili smo spletni anketni vprašalnik, ki je sestavljen iz sklopov anketnih vprašanj in sklopov ocenjevalnih lestvic.

Veljavnost vprašalnika temelji na upoštevanju dosedanjih znanstvenih spoznanj in pregledu učiteljev praktikov.

Zanesljivost vprašalnika smo zagotovili z natančnimi, specifičnimi vprašanji, jasnimi navodili za reševanje ter sondažno uporabo.

Objektivnost vprašalnika pripisujemo dejstvu, da anketiranje potekalo elektronsko (individualno, brez prisotnosti raziskovalca) ter da je vprašalnik sestavljen iz prevladujočega števila vprašanj zaprtega tipa, ki omogočajo objektivno razbiranje odgovorov.

Postopki obdelave podatkov

Glede na mali vzorec sodelujočih v anketiranju smo uporabili le metode deskriptivne statistike (frekvenčne distribucije, osnovna deskriptivna statistika), saj za metode posploševanja (inferenčne statistike) nimamo pogojev.

REZULTATI IN INTERPRETACIJA

V skladu s posameznimi vidiki raziskovalnega problema navajamo rezultate po podpoglavjih, in sicer (1) vrste učbenikov (2) dejavniki izbire učbenika, (3) vsebinsko-didaktični in strokovni vidiki učbenika, (4) organizacijski in tehnični vidiki učbenika, (5) uporaba učbenika pri delu z učenci, (6) menjava učbenika, (7) uporaba drugega učnega gradiva.

33

Vrste učbenikov

V preglednici 1so predstavljeni učbeniki posameznih predmetov.

Preglednica 1: Učbeniki pri SLO, ANG, NEM, ITA, ŠPA, MAT, BIO, KEM, FIZ, INF, ZGO, PSI, SOC, FIL

SLOVENŠČINA - SLO	f
Na pragu besedila 1-4, ROKUS KLETT	10
Barve jezika 1, 2, ROKUS KLETT	4
Mlada obzorja 1,2,3, DZS	4
Berilo 1-4, Umetnost besede, MLADINSKA KNJIGA	3
Branja 1-4, DZS	3
Z besedo do besede 4, MLADINSKA KNJIGA	1
ANGLEŠČINA - ANG	
On screen, EXPRESS PUBLISHING	10
Headway pre-intermediate, OXFORD	1



Susscess, Intermediate, LONGMAN	1
Flash on English for Tourism, ELI PUBLISHING	1
Flash on English for Cooking, Catering & Reception, ELI PUBLISHING	1
NEMŠČINA - NEM	
Themen akutell 1, 2 HUEBER VERLAG	4
Optimal A1, A2, B1, LANGENSCHIEDT	3
Studio d, CORNELSEN VERLAG	2
ITALIJANŠČINA - ITA, ŠPANŠČINA - ŠPA	
Nuovo Espresso 1, Alma edizioni	1
Spazio Italia 1,2,3; LOESCHER	1
Nuevo Ven, EDELSA	1
Pasaporte, EDELSA	1
MATEMATIKA	
Planum, Spatium, Tempus, MODRIJAN	12
Matematika 1, 2, 3, DZS	4
Linea nova, MODRIJAN	3
Matematika za triletno poklicne šole, DZS	1
Matematika 1, DZS	1
BIOLOGIJA - BIO	
Biologija celice in genetika, DZS	2
Biologija celce in ekologija z varstvom okolja, DZS	1
Zgradba in delovanje organizmov, DZS	1
Evolucija in ekologija, DZS	1
Biologija 1, 2, 3, 4, MOHORJEVA DRUŽBA	1
Biologija - Ekologija, DZS	1
Od celice do organizma, TZS	1
KEMIJA - KEM	
Kemija, Snov in spremembe, JUTRO ZALOŽNIŠTVO	5
Verige in obroči, MODRIJAN	3
Kemijo razumem, kemijo znam, JUTRO ZALOŽNIŠTVO	1
FIZIKA - FIZ	
Fizika 1, 2, 3, MLADINSKA KNJIGA	4
INFORMATIKA - INF	
Osnove informatike: učbenik za pouk informatike v 1. letniku gimnazij in srednjih šol, DZS	1
Računalništvo in informatika 1, E-učbenik za informatiko v gimnaziji, več založb (UP, FRI, FERI)	1
Informatika: učbenik za srednje izobraževanje, SAJI	1
ZGODOVINA - ZGO	
Zgodovina 1, 2, 3, 4, DZS	2
GEOGRAFIJA – GEO	
Obča geografija. MODRIJAN	1
PSIHOLOGIJA - PSI	



Psihologija za srednje šole, DZS	1
SOCIOLOGIJA - SOC	
Uvod v sociologijo, DZS	1
FILOZOFIJA - FIL	
Filozofija za gimnazije	1
LIKOVNA UMETNOST - LUM	
Umetnostna zgodovina	1

Tendenca uporabe enakih srednješolskih učbenikov pri istem predmetu (označeno krepko) je najbolj opazna pri SLO, ANG, MAT, KEM, FIZ, ZG.

Dejavniki izbora učbenika

Učitelje smo vprašali, *kateri so dejavniki, ki so vplivali na izbiro učbenika.*

Preglednica 2: Strukturni odstotki (f%) učiteljev SŠ po dejavniki izbire učbenika

Dejavniki	f %
cena učbenikov	13,6
ravnatelj ali strokovni aktiv šole	39,4
uporabnost priloženega priročnika za učitelje	40,9
učitelji drugih šol	9,1
videz in podoba učbenikov	42,4
založnik in/ali predstavitev založnikovega seminarja	13,6
priporočila s študijskih srečanj	24,2
sodelavci	53,0
vsebina učbenikov in njihova metodično-didaktična zasnova.	74,2
dnevne in letne priprave ter učni listi, ki jih ponujajo založbe	22,7

Za večino učiteljev je temeljni razlog izbire učbenika njegova vsebina (74,2%). Sledi polovica in slaba polovica učiteljev, ki izpostavi pomen sodelavcev (53%), videza in podobe učbenika (42,4%), uporabnosti priročnika (40,9%) in ravnatelja (39,4%). Manj je učiteljev, katerih izbora je pod vplivom priporočil študijskih skupin (24,2%), ponujene dnevne in letne priprave (22,7%), predstavitve založnika (13,6% in cene učbenika (13,6%). Na zadnjem mestu je pomen učiteljev drugih šol (9,1%).

Nadalje nas je zanimalo, *v kolikšni meri so učitelji sami izbrali učbenik.*

Preglednica 3: Strukturni odstotki (f%) učiteljev SŠ po stopnji samostojnosti pri izbiri učbenika

Stopnje	f %
Sploh ne	16,1
Delno	41,9
V celoti	41,9
Skupaj	100,0

Največ učiteljev je izbralo učbenik delno (41,9%) ali v celoti (41,9%) samostojno. Popolna samostojnost torej ni prevladujoči način izbire učbenika.

Povzemimo:

Najpomembnejši dejavnik izbire učbenika je za učitelje SŠ njegova vsebina. Pri tem so bodisi delno ali v celoti samostojni.

Vsebinsko-didaktični in strokovni vidik učbenika

Učitelji so s 5-stopnejsko lestvico (od 1-sploh ne drži do 5-popolnoma drži) ocenjevali vsebinsko-didaktične in strokovne karakteristike (15) učbenikov posameznih predmetov iz štirih sklopov, in sicer 'mišljenje', 'besedišče, jezik', vsebina, 'učenje, znanje'.

Preglednica 4: Strukturni odstotki (f%) učiteljev SŠ po oceni (drži, popolnoma drži) vsebinsko-didaktičnih in strokovnih karakteristik učbenikov P1, P2, P3¹¹

Sklopi karakteristik	P1 f %	P2 f %	P3 f %
(1) MIŠLJENJE			
Učbenik spodbuja problemsko mišljenje.	39,1	39,1	26,7
Učbenik spodbuja kritično mišljenje.	52,6	34,8	46,7
Učbenik spodbuja ustvarjalno mišljenje.	50,9	39,1	47,7
(2) BESEDIŠČE, JEZIK			
Učbenik spodbuja bogatenje besedišča v zadostni meri in vključuje ustrezno strokovno terminologijo.	84,2	78,3	86,7
Učbenik ponazori strokovne pojme s primerom ali zgledom, kot npr. s sliko, z modelom.	80,7	78,3	80,0
(3) VSEBINA			
Uporabljeni primeri v učbeniku so povezani z vsakdanjim življenjem.	80,7	69,6	66,7
Učbenik omogoča smiselno medpredmetno povezovanje.	56,1	43,5	46,7
Učbenik obravnava sodobna znanstvena spoznanja ter aktualna vprašanja.	64,3	36,4	35,7
(4) UČENJE, ZNANJE			
Učbenik je ustrezen razvojni stopnji dijakov in vključuje ustrezno raven zahtevnosti.	84,2	78,3	93,3
Učbenik omogoča vključevanje dijakovega predznanja.	67,2	73,9	80,0
Učbenik omogoča stopnjevanje zahtevnosti za napredovanje dijakov.	73,7	65,2	66,7
Učbenik spodbuja aktivne oblike učenja, kot npr. učenje z odkrivanjem in sodelovalno učenje.	49,1	34,8	40,0
Učbenik omogoča dijakom razmislek o lastnem učenju.	47,4	43,5	33,3
Učbenik omogoča samopreverjanje znanja.	64,9	56,5	53,3

¹¹ V skladu z opombo 1 se ocene za P1 pretežno nanašajo na učbenike tujega jezika (največ angleščina) in učbenike slovenščine, P2 pretežno na učbenike tujega jezika (največ nemščina), P3 pretežno na učbenike matematike.

Trije (pretežno jezikovno – matematični) predmeti (P1, P2, P3) so dokaj podobno ocenjeni po zajetih karakteristikah, in to, bodisi da jih učitelji na eni strani v večini (nad 60%) in na drugi v manjšini (% označeni krepko) potrjujejo. Poglejmo podrobneje:

- (1) spodbujanje problemskega (P1 – 39%, P2 – 39%, P3 – 27%), kritičnega (P1 – 53%, P2 – 35%, P3 – 47%) in ustvarjalnega (P1 – 51%, P2 – 39%, P3 – 48%) mišljenja;
- (2) spodbujanje bogatenja besedišča (P1 – 84%, P2 – 78%, P3 – 87%), ponazarjanje strokovnih pojmov s primerom, zgledom (P1 – 81%, P2 – 78%, P3 – 87%);
- (3) uporabljanje primerov iz vsakdanjega življenja (P1 – 81%, P2 – 70%, P3 – 67%), smiselno medpredmetno povezovanje (P1 – 51%, P2 – 44%, P3 – 47%), obravnava sodobnih znanstvenih spoznanj (P1 – 64%, P2 – 36%, P3 – 36%);
- (4) ustreznost razvojni stopnji dijakov (P1 – 84%, P2 – 78%, P3 – 93%), vključevanje dijakovo predznanja (P1 – 67%, P2 – 74%, P3 – 80%), omogočanje stopnjevanje zahtevnosti P1 – 74%, P2 – 65%, P3 – 67%), spodbujanje aktivne oblike učenja (P1 – 49%, P2 – 35%, P3 – 40%), omogočanje razmisleka o lastnem učenju (P1 – 47%, P2 – 44%, P3 – 33%), omogočanje samopreverjanje znanja (P1 – 65%, P2 – 57%, P3 – 53%).

Povzemimo:

Večina učitelji potrjujejo pri vseh P1, P2, P3 (pretežno jezikovno – matematičnih) učbenikih naslednje vsebinsko-didaktične in strokovne karakteristike:

- (2) spodbujanje bogatenja besedišča, ponazarjanje pojmov s primeri;
- (3) uporaba primerov iz vsakdanjega življenja;
- (4) ustreznost razvojni stopnji, vključevanje učenčevega predznanja, stopnjevanje zahtevnosti;

Manj pogosto zaznane karakteristike pa so predvsem karakteristike sklopa (1) 'mišljenje', za tem (3) 'vsebina' in (4) 'učenje, znanje', in sicer:

- (1) spodbujanje problemskega, kritičnega, ustvarjalnega mišljenja;
- (3) smiselno medpredmetno povezovanje, obravnava sodobnih znanstvenih spoznanj (zlasti P2, P3);
- (4) spodbujanje aktivne oblike učenja, omogočanje razmisleka o lastnem učenju, omogočanje samopreverjanje (zlasti P2, P3).

Če sklenemo, rezultati kažejo, da so srednješolski (pretežno jezikovno-matematični) učbeniki po oceni učiteljev pomanjkljivi zlasti z vidika karakteristik sklopa 'mišljenje', 'vsebina' in 'učenje, znanje', torej karakteristik, ki jih predpostavlja sodobno procesno orientirano pojmovanje učenja (npr. razvoj mišljenja, medpredmetno povezovanje, obravnava aktualnih vprašanj, aktivno učenje, samoregulacija).

Organizacijski in tehnični vidik učbenika

Učitelji so s 5-stopnejsko lestvico (od 1-sploh ne drži do 5-popolnoma drži) ocenjevali organizacijske in tehnične karakteristike (10) učbenikov posameznih predmetov iz treh sklopov, in sicer 'besedilo, slike, 'notranja struktura', 'zunanji videz'.

Preglednica 5: Strukturni odstotki (f%) učiteljev SŠ po oceni (drži, popolnoma drži) organizacijskih in tehničnih karakteristik učbenikov P1, P2, P3¹²

Sklopi karakteristik	P1 f %	P2 f %	P3 f %
(1) BESEDILO, SLIKE			
Besedilo v učbeniku je jezikovno pravilno.	98,2	100,0	100,0
Slikovno gradivo v učbeniku, kot npr. simboli, risbe, grafi, in tabele, je kakovostno in ustrezno oblikovano.	83,9	77,3	76,9
Slikovno gradivo v učbeniku, kot npr. simboli, risbe, grafi, in tabele, prispeva k boljšemu razumevanju snovi.	83,9	90,9	78,6
(2) NOTRANJA STRUKTURA			
Vsebina v učbeniku je jasno organizirana po poglavjih in podpoglavjih.	87,5	90,9	92,9
Postavitev in označevanje (senčenje, barvanje, podčrtavanje) naslovov, podnaslovov ter definicij prispeva k večji jasnosti in preglednosti učbenika.	81,1	85,7	78,6
Učbenik vključuje kazalo, literaturo in vire.	89,1	95,2	92,9
Učbenik ima primerno število strani	85,5	95,2	85,7
(3) ZUNANJI VIDEZ			
Učbenik je estetsko in vizualno ustrezno oblikovan.	82,1	81,8	71,4
Izbrana vrsta pisave in velikost črk v učbeniku sta ustrezni.	92,7	90,5	85,7
Uporabljeni papir in tisk učbenika sta kvalitetna in primerna za uporabo.	98,2	95,0	92,9

Večina učiteljev (nad 70%) zaznava pri vseh treh (pretežno jezikovno – matematičnih) predmetih (P1, P2, P3) vse zajete karakteristike. Poglejmo podrobneje:

¹² V skladu z opombo 1 se ocene za P1 pretežno nanašajo na učbenike tujega jezika (največ angleščina) in učbenike slovenščine, P2 pretežno na učbenike tujega jezika (največ nemščina), P3 pretežno na učbenike matematike.

(1) jezikovna pravilnost besedila (P1 – 92%, P2 – 100%, P3 – 100%), slikovno gradivo kakovostno, ustrezno oblikovano (P1 – 84%, P2 – 77%, P3 – 77%), slikovno gradivo prispeva k boljšemu razumevanju snovi (P1 – 84%, P2 – 91%, P3 – 79%);

(2) vsebina učbenika je jasno organizirana po poglavjih in podpoglavjih (P1 – 81%, P2 – 91%, P3 – 93%), postavitve in označevanje (senčenje, barvanje, podčrtavanje) naslovov, podnaslovov ter definicij prispeva k večji jasnosti in preglednosti učbenika (P1 – 81%, P2 – 86%, P3 – 79%), učbenik vključuje kazalo, literaturo in vire (P1 – 89%, P2 – 95%, P3 – 93%) učbenik ima primerno število strani (P1 – 86%, P2 – 95%, P3 – 86%);

(3) učbenik je estetsko in vizualno ustrezno oblikovan (P1 – 82%, P2 – 82%, P3 – 71%), izbrana vrsta pisave in velikost črk v učbeniku sta ustrezni (P1 – 93%, P2 – 91%, P3 – 86%) uporabljeni papir in tisk učbenika sta kvalitetna in primerna za uporabo (P1 – 98%, P2 – 95%, P3 – 93%)

Povzemimo:

Vsi obravnavani (pretežno jezikovno – matematični) srednješolski učbeniki (P1, P2, P3) so po oceni učiteljev SŠ iz vseh zajetih sklopov karakteristik ('besedilo, slike', 'notranja struktura', 'zunanji videz') organizacijskega in tehničnega vidika ustrezni.

Uporaba učbenika pri delu z učenci

40

Učitelji so s 5-stopnejsko lestvico (od 1-sploh ne drži do 5-popolnoma drži) ocenjevali karakteristike (7) uporabe učbenikov posameznih predmetov iz dveh sklopov, in sicer 'učenec', 'faze pouka'.

Preglednica 6: Strukturni odstotki (f%) učiteljev SŠ po oceni (drži, popolnoma drži) karakteristik uporabe učbenika P1, P2, P3¹³ pri delu z učenci

Sklopi karakteristik	P1 f %	P2 f %	P3 f %
(1) UČENEC			
V začetku šolskega leta z učenci pregledamo učbenik, ki ga bomo uporabljali.	78,2	76,2	78,6
Učence zanimajo vsebine iz učbenika in prosijo za dodatno razlago.	21,8	19,0	28,6
Učenci uporabljajo učbenik pri pouku predmeta več kot polovico časa.	54,5	57,1	50,0
(2) FAZE POUKA			
Učbenik uporabljam za uvodno motivacijo.	36,4	38,1	35,7
Učbenik uporabljam za razlago učne snovi.	70,9	81,0	71,4

¹³ V skladu z opombo 1 se ocene za P1 pretežno nanašajo na učbenike tujega jezika (največ angleščina) in učbenike slovenščine, P2 pretežno na učbenike tujega jezika (največ nemščina), P3 pretežno na učbenike matematike.

Učbenik uporabljamo, kadar z učenci ponavljamo in utrjujemo snov	61,8	57,1	50,0
Iz učbenika izhajam, kadar preverjam in ocenjujem učenčevo znanje.	65,5	66,7	50,0

Obstaja več karakteristik, ki jih učitelji večinsko niso potrdili (% označeni krepko).

Poglejmo podrobneje:

(1) Učitelji so večinsko potrdili, da v začetku šolskega leta pregledajo učbenik (P1 – 78%, P2 – 76%, P3 – 79%) in redki so, ki zaznavajo pri učencih zanimanje za vsebine učbenika (P1 – 22%, P2 – 19%, P3 – 29%), uporabljanje učbenik pri pouku več kot polovico časa potrjuje dobra polovica (P1 – 55%, P2 – 57%, P3 – 50%);

(2) Glede na artikulacijo učne ure je najbolj uveljavljena uporaba učbenika v fazi razlage snovi (P1 – 71%, P2 – 81%, P3 – 71%), sledi faza preverjanja in ocenjevanja znanja (P1 – 66%, P2 – 67%, P3 – 50%), ponavljanja in utrjevanje (P1 – 62%, P2 – 57%, P3 – 50%) in uporaba učbenika v fazi uvodne motivacije (P1 36%, P2 – 38%, P3 – 36%).

Povzemimo:

Pri vseh (pretežno jezikovno – matematičnih) srednješolskih učbenikih (P1, P2, P3) je uveljavljeno, da učitelj v začetku šolskega leta z dijaki pregleda učbenik in zelo redko je zaznati dijakovo zanimanje za vsebino učbenika. Glede na artikulacijsko stopnjo prevladuje uporaba učbenika v fazi razlage učne snovi.

Menjave učbenikov

Preverili smo menjavo srednješolskih učbenikov v tekočem letu in učiteljevi karieri na sploh.

Učitelje smo najprej vprašali, *ali v tekočem šolskem letu uporabljajo isti učbenik kot v prejšnjem šolskem letu.*

Preglednica 7: Strukturni odstotki (f %) učiteljev SŠ po uporabi istega učbenika

Odgovor	f %
Da	87,5
Ne	12,5
Skupaj	100,0

Prevladujejo učitelji (88%), ki v tekočem letu uporabljajo isti učbenik, in sicer predvsem za to, ker imajo z njim pozitivne izkušnje (vsebinska, didaktična ustreznost) in ker so učbeniki v šolskem skladu.

Redki učitelji, ki so učbenik menjali (13%), so se za to odločili zaradi sledenja novostim trga, aktualizacijo učnega programa in didaktičnih potreb (stopnjevanje zahtevnosti).

Sledilo je vprašanje o pogostosti zamenjave učbenika v učiteljevi karieri.

Preglednica 8: Strukturni odstotki (f %) učiteljev SŠ po zamenjavi učbenika

Odgovor	f %
1-krat	19,6
2-krat	14,3
3-krat	39,3
Več	26,8
Skupaj	100,0

Največ učiteljev je v svoji karieri zamenjalo učbenik trikrat (39%) in večkrat (27%).

Povzemimo:

Večina učiteljev uporablja v tekočem šolskem letu isti učbenik in največ je takih učiteljev, ki so v teku svoje kariere menjali učbenik tri- ali večkrat.

Druga učna gradiva

Učitelji so na 5-stopenjski lestvici (od 1- nikoli do 5 – vedno) izrazili pogostost uporabe gradiv, ki jih uporabljajo poleg učbenika.

Preglednica 9: Strukturni odstotki (f %) učiteljev SŠ po uporabi drugih učnih gradiv pri P1, P2, P3¹⁴

Učna gradiva	P1 f %	P2 f %	P3 f %	Rang
Na učbenik vezan delovni zvezek	56,6	75,0	69,2	1
Fotokopije	37,8	50,0	50,0	3
Spletne strani založb	14,8	5,0	0,0	5
e-učbenik	22,2	15,0	15,4	4
Pogosto dostopna učno gradivo na spletu	51,9	45,0	50,0	2

Iz ranžirne vrste (gl. kolono rangov) razberemo, da je na prvem mestu delovni zvezek (1), sledi dostopna učna gradiva na spletu (2), fotokopije (3), e-učbenik (4) in spletne strani založb (5).

Med drugimi učnimi gradivi je torej najbolj pogosta uporaba delovnega zvezka (P1 – 57%, P2 – 75%, P3 – 69%). Sledi učnega gradiva na spletu (P1 – 52%, P2 – 45%, P3 – 50%), fotokopij

¹⁴ V skladu z opombo 1 se ocene za P1 pretežno nanašajo na učbenike tujega jezika (največ angleščina) in učbenike slovenščine, P2 pretežno na učbenike tujega jezika (največ nemščina), P3 pretežno na učbenike matematike.



(P1 – 38%, P2 – 50%, P3 – 50%), e-učbenika (P1 – 22%, P2 – 15%, P3 – 16%) in na zadnjem mestu spletne strani založb (P1 – 15%, P2 – 5%, P3 – 0%).

Učitelji SŠ bolj pogosto uporabljajo klasična dodatna učna gradiva (delovni zvezek, fotokopije) kot elektronska gradiva.

SKLEP

Z anketiranjem učitelje srednjih šol v šolskem letu 2017/2018 smo proučili uporabo učbenikov pri posamezni učnih predmetov z več vidikov (vrsta učbenika, dejavniki izbire učbenika, vsebinsko-didaktični in strokovni vidiki učbenika, organizacijski in tehnični vidiki učbenika, uporaba učbenika pri delu z učenci, menjava učbenika, uporaba drugega učnega gradiva).

Pridobili smo naslednja temeljna empirična spoznanja:

- uporaba enakega srednješolskega učbenika pri istem predmetu je najbolj uveljavljena pri SLO, ANG, MAT, KEM, FIZ, ZG;
- najpomembnejši dejavnik izbire učbenika je za učitelje njegova **vsebina**, pri čemer so bodisi **delno** ali v **celoti samostojni**;
- srednješolski (pretežno jezikovno – matematični) učbeniki so po oceni učiteljev **pomanjkljivi** zlasti z vidika karakteristik sklopa '**mišljenje**', '**vsebina**' in '**učenje, znanje**', torej karakteristik, ki jih predpostavlja **sodobno procesno orientirano pojmovanje učenja** (npr. razvoj mišljenja, medpredmetno povezovanje, obravnava aktualnih vprašanj, aktivno učenje, samoregulacija);
- vsi obravnavani (pretežno jezikovno – matematični) srednješolski učbeniki so po oceni učiteljev iz vseh zajetih karakteristik **organizacijskega in tehničnega vidika ustrezni**;
- pri vseh (pretežno jezikovno – matematičnih) srednješolskih učbenikih je uveljavljeno, da učitelj **v začetku šolskega leta** z dijaki **pregleda** učbenik, sicer pa prevladuje uporaba učbenika **v fazi razlage učne snovi** (najmanj v fazi uvodne motivacije);
- večina učiteljev uporablja v tekočem šolskem letu **isti učbenik** in največ je takih učiteljev, ki so v teku svoje kariere **menjali** učbenik **tri-** ali **večkrat**;
- učitelji bolj pogosto uporabljajo **tiskana dodatna učna gradiva** (delovni zvezek, fotokopije) kot elektronska gradiva.

Ob koncu poudarimo, da se pričujoči izsledki nanašajo le na določene skupine srednješolskih učbenikov, in sicer v tem primeru na pretežno **jezikovno – matematične** učbenike. Izbor je bil pogojen z raziskovalnim (priložnostnim) vzorcem srednješolskih učiteljev in njihove strokovne avtonomije pri uporabi učbenikov v vzgojno – izobraževalnem procesu.

SKLEPNE UGOTOVITVE

ANKETIRANJA UČITELJEV RAZREDNEGA POUKA (RP), PREDMETNEGA POUKA (PP) IN SREDNJIH ŠOL (SŠ)

Učitelji RP, PP in SŠ so posredovali informacije o uporabi učbenikov pri posameznih predmetih. Pri tem je pomembno, da je njihov odziv (število sodelujočih učiteljev in njihovo podajanje odgovorov) določil vrsto učnih predmetov, katerih učbenike smo lahko obravnavali, in sicer so to v primeru vzorca učiteljev:

- RP učbeniki SLO, MAT, DRU, SPO, NIT,
- PP pretežno naravoslovno – matematične učbeniki (matematika, naravoslovje, biologija),
- SŠ pretežno jezikovno – matematični učbeniki (tuji jeziki, slovenščina, matematika).

Rezultati kažejo, da obstajajo med njimi glede na izbrane vidike (dejavniki izbire učbenika, vsebinsko-didaktični in strokovni vidik učbenika, organizacijski in tehnični vidik učbenika, uporaba učbenika pri delu z učenci, menjava učbenika, uporaba drugega učnega gradiva) podobnosti in razlike, ki jih predstavljamo v nadaljevanju.

Dejavniki izbire učbenika

Za učitelje RP, PP, SŠ je temeljni dejavnik izbire učbenika **vsebina** in so pri tem v večini **samostojni**.

Vsebinsko-didaktični in strokovni vidik učbenika

To je vidik, po katerem se te tri skupine učbenikov (RP, PP, SŠ) najbolj razlikujejo. In sicer:

- po oceni učiteljev RP so obravnavani učbeniki (SLO, MAT, DRU, SPO, NIT) **bolj ustrezni** po karakteristikah sklopa '**besedišče, jezik**' in '**vsebina**' in manj 'mišljenje', in 'učenje, znanje';
- po oceni učiteljev PP so obravnavani (pretežno naravoslovno – matematični) učbeniki **ustrezni** z vidika **vseh** sklopov **vsebinsko-didaktičnih in strokovnih karakteristik**;
- po oceni učiteljev SŠ so obravnavani (pretežno jezikovno – matematični) učbeniki **bolj ustrezni** z vidika karakteristik sklopa '**besedišče, jezik**' in manj z vidika ostalih, torej 'mišljenje', 'vsebina' in 'učenje, znanje'.

Organizacijski in tehnični vidiki učbenika

Po oceni učiteljev RP, PP, SŠ so obravnavani učbeniki **ustrezni** z vidika **vseh** zajetih **organizacijskih in tehničnih karakteristik**.

Uporaba učbenika pri delu z učenci

Uveljavljeno je, da učitelji RP, PP in SŠ **v začetku šolskega leta z učenci pregledajo učbenik**, pri čemer ga učitelji RP in PP pretežno uporabljajo v fazi **ponavljanja in utrjevanja**, učitelji SŠ pa v fazi **razlage učne snov**.

Menjava učbenika

Večina učiteljev RP, PP in SŠ uporablja **v tekočem letu isti učbenik**, sicer pa ga v teku svoje kariere menjajo **enkrat** (PP) ali **tri-** in **večkrat** (RP, SŠ).

Uporaba drugega učnega gradiva

Poleg učbenika učitelji RP in SŠ najbolj pogosto uporabljajo **delovni zvezek**, učitelji PP **e-učbenik**. Pri tem se kaže, da je uporaba različnih elektronskih gradivih bolj uveljavljena v osnovnih kot v srednjih šolah.

Če zaključimo, učitelji RP, PP in SŠ izbirajo učbenike predvsem na osnovi njihove vsebine in so pri tem bolj ali manj samostojni. Iz vsebinsko-didaktičnega in strokovnega vidika so najvišje ocenjeni osnovnošolski učbeniki predmetnega pouka, za tem razrednega pouka in najnižje srednješolski učbeniki. Iz organizacijskega in tehničnega vidika so učbeniki vseh treh skupine (RP, PP SŠ) ocenjeni kot ustrezni. Podobnost med njimi se kaže tudi iz vidika njihove uporabe pri delu z učenci; učitelji v začetku šolskega leta z učenci pregledajo učbenike z namenom, da bi jih učenci znali dobro uporabljati. Obstaja pa razlika v rabi učbenika pri pouku, če ga učitelji RP in PP pretežno uporabljajo v fazi ponavljanja in utrjevanja učne snovi, ga učitelji SŠ uporabljajo v fazi razlage učne snovi.

46

Ob teh izpostavljenih podobnostih in razlikah med učbeniki RP, PP in SŠ ne smemo spregledati dejstva, da gre glede na učni predmet le za določene učbenike, in sicer, če ponovimo, v primeru RP so to jezikovni, matematični, naravoslovni in družboslovni učbeniki, v primeru PP pretežno naravoslovno – matematični učbeniki ter v primeru SŠ pretežno jezikovno – matematični učbeniki. To je zagotovo pomembne dejavnik, ki primerjavo med učbeniki RP, PP in SŠ omejuje. Istočasno pa velja izpostaviti, da smo v pričujoči raziskavi namenili pozornost predvsem karakteristikam učbenika (npr. vsebinsko-didaktične, strokovne, organizacijske, tehnične, funkcijske), ki pomembno določajo njegovo kakovost ne glede na znanstveno področji, ki mu pripada.

